

Chinde, 18 november 1894

We zijn in Afrika. Eindelijk! Het voelt onwerkelijk hier nu echt te zijn. Ik merk dat ik gespannen ben, of misschien kan ik het beter opgewonden noemen. Vanavond had ik veel moeite om wat te eten en mijn hart klopt sneller dan anders, maar het is geen onprettig gevoel. Het voelt een beetje hetzelfde als op de avond voor onze bruiloft. Bovenal ben ik nieuwsgierig naar alles wat we mee zullen gaan maken.

Tot nu toe lijkt het hier trouwens nog helemaal niet op hoe ik me Afrika had voorgesteld. Ik zie hier geen hutjes met rieten daken en ik kan me niet voorstellen dat er bijvoorbeeld leeuwen zijn in deze omgeving. Er is hier vooral zand, heel veel zand. Daarin staan houten huizen, winkels, pakhuizen en kantoren. Allemaal hebben ze golfplaten daken. Tussendoor zie je wat struiken en vooral veel palmbomen.

Chinde is een heel klein stukje Brits grondgebied dat aan alle kanten wordt omringd door Portugees-Oost-Afrika. Het ziet er hier redelijk welvarend uit. Ook ons hotel is een ware verrassing. Het lijkt op plaatjes die ik op afbeeldingen van Louisiana heb gezien, alleen dan met een golfplaten dak. Het hotel heeft twee verdiepingen en ook een prachtige veranda. Er is een bar, een restaurant, een leeskamer en een biljart. Dat het Brits is merk je aan alles. Als er geen inheemse bedienden zouden rondlopen, zou je binnen in het hotel denken dat je in Engeland was. Zelfs het menu is Engels. Ze serveren hier *steak and kidney pie* en zelfs een typisch Engels ontbijt met eieren, bacon, worstjes en witte bonen in tomatensaus. Jan is nu nota bene beneden aan het biljarten. Er is niets van te merken dat Portugees-Oost-Afrika nog geen kilometer verderop ligt. Ik veronderstel dat het er daar heel anders uitziet dan hier. Ik popel om meer te zien, om het echte Afrika te ontdekken. Aan de andere kant is het misschien ook wel goed dat we even hier kunnen blijven, om te wennen en bij te komen van alle belevenissen van vandaag. Heleen en Karel waren doodop en zijn nu diep in slaap. Heleen snurkt heel zachtjes. Karel ligt in zijn favoriete slaaphouding, op zijn rug met beide armpjes langs zijn hoofdje omhoog.

Ik zit aan een bureau op onze hotelkamer te schrijven. Ik hoor de

ocean ruisen. Vierentwintig uur geleden voeren we nog op diezelfde ocean. Wat waren we blij toen we hoorden dat we de kust bij Chinde bereikt hadden. Eerst dacht ik nog dat het een grapje was, want er was niets te zien aan de kustlijn. Een Engelse non die de reis al tweemaal eerder gemaakt had, wees een plek aan tussen een paar bomen. Dat zou Chinde zijn. Ik kon haar niet geloven. Er was daar niets te zien.

Er was ons aan boord van de *Queen* verteld dat we om in Chinde te komen het laatste stukje in kleinere boten zouden moeten afleggen. Voor de kust van Chinde ligt een zandbank, waardoor oceanstomers de kust niet kunnen bereiken. Maar we wisten niet dat dat zo ver uit de kust zou gebeuren, en we waren al helemaal niet voorbereid op de manier waarop we op de boten overgezet werden. Eerst werden onze spullen in rieten manden geladen en van de oceanstomer op een kleine boot getakeld. De manden zwaaiden hoog door de lucht heftig heen en weer. Ik keek bezorgd naar de mand, bang dat onze spullen in zee zouden belanden. De zee was woest en het waaide hard. Toen ik opgelucht constateerde dat alle spullen veilig overgekomen waren, bleek dat het ergste nog moest komen: ons stond hetzelfde te wachten als onze spullen! Ook wij moesten plaatsnemen in een mand. Eerst ging Jan met Heleen en daarna moesten Karel en ik. Nooit in mijn leven ben ik zo bang geweest, maar Karel vond het prachtig. Hoe harder de mand heen en weer zwiepte, hoe enthousiaster hij werd. Hij gilte van plezier. Ik heb hem bijna fijngeknepen van angst.

Voor het eten zijn we nog even naar de rivier gelopen. Jan ging informeren naar de rivierboten die naar Katunga gaan. Waarschijnlijk dat we over een dag of vier kunnen vertrekken. De kinderen en ik keken naar de Zambezirivier, die ik zo vaak in de atlas thuis met mijn vinger gevolgd heb tot aan de monding van de Shire. Hij zag er indrukwekkend uit. De rivier is hier meer dan een kilometer breed. Je kunt de overkant nauwelijks zien. Over een paar dagen gaan we er echt op varen. Ik kan niet wachten.

Rivierboot de Princess, 27 november 1894

Ik weet nog hoe blij ik was toen ik eindelijk de kust van Portugees-Oost-Afrika zag opdoemen na zoveel eindeloze dagen op zee, waarbij de enige afleiding bestond uit de dolfijnen en een sporadisch voorbij zwemmende walvis. Nu zou ik ervoor tekenen weer even op zee te zijn. Het is hier verstikkend heet, niet uit te houden, bijna. Dachten we dat het in Chinde warm was, hier in het binnenland voelt het dubbel zo warm.

De nachten zijn het ergst. Hoewel het dan misschien een paar graden koeler is, lijkt het dan net alsof ik vast kom te zitten onder een verstikkende, aardedonkere deken. Een deken waaronder ik lig te luisteren naar mij voorheen onbekende geluiden die na een paar dagen al min of meer gewoon zijn geworden. De rivier en het land eromheen produceren onverwacht veel lawaai. Overdag hoor je vooral de nijlpaarden. Die toeteren, brullen, brommen en piepen dat het een lieve lust is. Als de zon ondergaat, gaan ze de rivier uit en gaan ze grazen op het land. Dan worden ze rustiger. Maar stil wordt het dan niet. Integendeel. Je hoort kikkers, krekels en cicaden, blaffende hyena's en een soort blazend geluid, waarvan ik begrepen heb dat het een leeuw is. Soms hoor je de leeuwen in de verte ook brullen. Ook de geuren zijn vreemd en vooral sterk. Ik ruik houtvuurtjes en bloemengeuren, maar ook de doordringende zweetlucht van de andere mensen op de boot. De kinderen slapen overal doorheen, maar Jan en ik niet. We draaien en piekeren en maken ons zorgen.

Graag zou ik me in Jans armen nestelen en zachtjes met hem vrijen, maar zijn lijf is nog warmer dan het mijne. Tegen hem aan liggen is ondoenlijk. Bovendien is zijn lichaamsgeur onaangenaam. We houden elkaars hand vast, maar zelfs dat wordt af en toe te warm en te zweterig. Dan haken we onze pinken in elkaar. Gisteren hebben we de matrassen uit onze hut naar het bovendek gesleept. Veel van de andere passagiers doen dat ook, omdat het daar wat koeler is. Een hoop ruimte is er niet op het bovendek, dus de matrassen liggen vlak naast elkaar. Ik kon me niet ontspannen met al die vreemde lichamen zo dicht naast me. Jan en ik hadden de kinderen tussen ons in gelegd, maar toch durfde ik niet in slaap te vallen – de kinderen kunnen niet zwemmen, het risico is te groot. Dus

slapen we nu toch maar weer in de bloedhete hut.

Praten doen we niet veel, Jan en ik. In Holland en ook nog op zee konden we urenlang bomen en plannen maken, maar nu ben ik bang dat mijn zorgen en angsten alleen maar erger en reëler worden als ik ze met hem deel. En ik zou zo graag mijn hoofd weer leeg willen hebben. Ik zou zo graag onbekommerd willen genieten van deze ondanks alle ontberingen toch ook prachtige tocht. Kon ik maar genieten van de prachtige vegetatie, de dieren, de vogels in de meest onwaarschijnlijke kleuren en de fenomenale zonsondergangen. Maar het dringt niet door. Als ik naar de prachtige, onwaarschijnlijk blauwe ijsvogeltjes in de bomen kijk, is het alsof ik een onscherpe foto in een album zie. Er lijkt geen ruimte in mijn hoofd te zijn om mijn omgeving daadwerkelijk te ervaren. Ook de gin-tonics die we drinken tijdens de zonsondergang helpen me niet om de zwaarte in mijn hoofd te verdrijven.

Op zee leek onze reis nog een spannend boek waarin wij de prankelende hoofdrol speelden. We dachten alles aan te kunnen. Met onze liefde voor elkaar, onze sterke en gezonde lijven en onze ondernemingslust. We bruisten van de energie en popelden van ongeduld om te starten met ons nieuwe leven. Hoe anders voelt dat nu. We realiseren ons hoe naïef we zijn geweest. De hitte put ons uit, we vragen ons af of we daar ooit aan kunnen wennen. We zitten onder de rode bulten, want het wemelt hier van de insecten. Er zijn grote en kleine muggen, maar ook venijnig stekende vliegen. Karel heeft zijn armen helemaal opengekrabd. Toch lijkt hij er nauwelijks hinder van te hebben. De kinderen passen zich wonderwel aan. Ze spelen lief en zijn maatjes met vrijwel iedereen op de boot. Onze medepassagiers ervaren de kinderen als een welkome afleiding. Vooral Heleen spreekt al aardig Engels. Ze noemt de verschillende gazelles, die aan de oever van de rivier staan te grazen, bij hun Engelse namen. Beiden schateren ze hardop om de capriolen van de jonge olifantjes in het water, of om de fonteinen water die de hippo's omhoog blazen. De bedienden hebben hun een paar uit hout gesneden dierenfiguurtjes gegeven. Daarmee spelen ze de taferelen na. Ze zwaaien naar de naakte spelende kindertjes in het water aan de oevers, en naar de vrouwen die de was doen in de rivier. Ze verbazen zich over de dorpjes, die niet meer

zijn dan een verzameling hutten. Ze stellen honderden vragen op een dag. Vol levenslust en verwondering zijn ze, maar toch pieker ik vooral over hen. Waarom hebben we hen in deze situatie gebracht? Ze zijn nog zo kwetsbaar. Ik knuffel hun tot mijn verbazing nog steeds lekker ruikende lijfjes zoveel ze het toelaten. Ik verlies ze geen moment uit het oog. Er zijn overal plekken op deze boot waar een kind in het water kan vallen. En we zijn al honderden krokodillen tegengekomen.

Vier dagen zitten we nu op deze rivierboot. De *Princess* heet hij, of beter gezegd: heet zij. Een chique prinses is ze niet, maar ze is best comfortabel. Ze is niet groot maar wel hoog, met drie verdiepingen. Onze spullen worden vervoerd in op kano's lijkende boten, die aan de zijboorden van de *Princess* vastgemaakt zijn. Dat scheelt ook ruimte. Op de begane grond liggen de machinekamer, de hutten, de badkamer en een openluchtkeuken. Daarboven is er een soort eetzaal, waar twee grote tafels staan waar we gezamenlijk dineren en aan de voorzijde is er een salon met loungestoelen. Op de derde verdieping heb je nog een met zeil overdekt dek, waar ligstoelen staan. Dat is een prachtig plekje om naar de zonsondergang te kijken. Er is best veel ruimte op de boot, maar met veertien passagiers, een kapitein, een machinist en drie Afrikaanse bedienden begin ik het steeds benauwder te krijgen. Wat zou ik graag een stuk gaan rennen of even helemaal alleen zijn. Onze medepassagiers zijn de non die met ons op de oceaanstomer zat, drie katholieke broeders, een onderwijzer met zijn vrouw en twee plantagehouders met hun echtgenotes. Ze zijn heel aardig, maar inmiddels zijn we wel uitgepraat. Dat ligt ook aan de warmte. Die slaat ons helemaal lam. Alleen de kinderen en de bedienden houden een goed humeur. De bedienden blijven bovendien verbazingwekkend fris ogen in hun hagelwitte pakken met rode sjerp.

We varen nog steeds op de Zambezi. Over een kilometer of tien komen we bij de splitsing met de Shire en zullen we het laatste stuk over die rivier naar Katunga varen. Blantyre Harbour noemen ze Katunga hier op de boot. Vanaf daar gaan we naar onze eindbestemming en toekomstige woonplaats Blantyre. Over een dag of drie hopen we Katunga te bereiken, maar het laatste stuk over de Shire schijnt helaas het lastigste te zijn, begrijpen we van onze medepassagiers, van wie een aantal deze tocht

al eerder gemaakt heeft. Zeker als de rivier laag staat. Op het stuk van de Zambezi waar we nu varen, en dat normaal gesproken dieper is dan de Shire, kwamen we al een aantal keren vast te zitten. Dus dat belooft wat. Het heeft namelijk nog nauwelijks geregend. Normaal is in deze tijd het regenseizoen al begonnen. We zien wel steeds vaker grote donkere wolken aan de hemel verschijnen. Verlangend kijken we er samen naar op het dek, soms lijkt het alsof we al een druppel voelen, maar dat is helaas verbeelding. Tot nu toe weet de zon de wolken nog steeds te verdrijven. Maar o wat een zaligheid zou dat zijn, een regenbui.

Blantyre, 15 november 1895

Het is bijna een jaar geleden dat ik heb geschreven, zie ik. Bijna een jaar, maar het lijkt nog veel langer. Ik voelde vandaag ineens weer de behoefte om te schrijven, ik denk vanuit de illusie dat de wanhoop en het verdriet dat ik voel een beetje verzacht zouden kunnen worden door ze aan het papier toe te vertrouwen. Vroeger werkte dat soms zo. Als jong meisje heb ik zes dagboeken volgeschreven over mijn verliefdheden en over de ruzies met mijn broers. Het troostte me en hielp me dingen beter te overzien. Het boekje waarin ik nu schrijf, kreeg ik van mijn beste vriendin Jet bij het afscheid in Holland. Ik had er eigenlijk heel andere plannen mee. Het leek me mooi en waardevol om de reis en onze begintijd in Afrika te beschrijven voor Heleen en Karel, als een document. Maar die behoefte verdween snel.

We wonen hier nu een week. Deze plek moet ons nieuwe thuis worden, al wonen we nu heel anders dan we een jaar geleden verwacht hadden. We wonen niet in een groot stenen doktershuis, maar in een klein huisje op het platteland, een paar kilometer van Blantyre. Als ik rondkijk, zie ik velden met jonge tabakspplantjes in plaats van patiënten en een ziekenhuis. Maar het is goed. Het huis is klein, maar heeft alles wat we nodig hebben en de omgeving is mooi en groen. Vanaf de veranda, waar ik nu zit, kijk ik uit op drie prachtige jacarandabomen die vol in bloei staan. Het is één grote lila pracht. Heleen holt in haar gele jurkje achter de kleine pup aan

die ze gisteren van ons heeft gekregen. Ik hoor haar schateren. Het is warm, de regens zijn nog uitgebleven, maar het is niet té heet. Blantyre ligt hoog. Het klimaat is gezond hier.

Hoe anders was dat op de Shirerivier een jaar geleden. Verzensend heet was het toen. Toch was Karel de enige op de boot die er vrolijk onder bleef. Zelfs Heleen werd een beetje hongerig en sloom die laatste dagen. Jan maakte zich over haar wat zorgen, maar niet over hem. Naarmate we verder stroomopwaarts voeren, werd de hitte steeds verstikkender en vorderde de reis steeds langzamer. De paar buien die er vielen zorgden tijdelijk voor verkoeling, maar de vochtige warmte die daarna ontstond was nog erger dan daarvoor. Het laatste stuk legden we af in een zogenoemde houseboat, omdat onze *Princess* te diep was. Ze noemden het een houseboat, maar ik vond het totaal niet op een woonboot lijken. Het was eerder een soort schuif met een klein afdakje, waaronder wij konden zitten of liggen. De boot werd voortbewogen door zes mannen met peddels en palen. De kerels waren indrukwekkend. Ze peddelden, hun ontblote bovenlijven nat van het zweet, vrijwel zonder pauze door, terwijl ze continu hetzelfde monotone lied zongen. Het varen op de houseboat was een stuk minder comfortabel dan het varen op de *Princess*. Er was nog minder ruimte en het leek er nog warmer. En hoe bewonderenswaardig de peddelaars ook waren, hun gezang ging steeds meer irriteren. Weer was Karel de degene die nergens last van leek te hebben: hij zong, tot groot plezier van iedereen, enthousiast met de mannen mee.

Tien dagen nadat we uit Chinde waren vertrokken bereikten we uiteindelijk Katunga. Een plek van niets. Ik had een haventje met een klein plaatsje verwacht, maar onze eindbestemming bleek niets meer te zijn dan een steiger en een stuk of vijf hutten. Toch waren we opgelucht en blij dat we de boot mochten verlaten. Onze medepassagiers wezen omhoog naar de bergen, ze vertelden dat Blantyre daarboven ergens lag. Daar zou het ook koeler zijn. Na wat plichtplegingen vertrokken we al snel. Onze koffers werden omhoog gedragen door een grote groep inheemsen, die de zware koffers stuk voor stuk op hun hoofd droegen. Karel en Heleen keken hen met open mond en vol bewondering na. Wijzelf moesten gaan zitten in een *machila*, een soort draagstoel tussen twee grote houten palen

met een dakje tegen de zon. Die machila werd gedragen door vier zwarte magere mannen, slechts gekleed in een lendendoek en op blote voeten. Ze baadden in het zweet.

Jan liep zelf en dat wilde ik ook graag. Het gaf me een onplezierig gevoel om in zo'n draagstoel te gaan zitten. Ik had medelijden met de mannen. Bovendien wilde ik na al die dagen op de boot niets liever dan een beetje bewegen, maar dat werd door de ter plekke aanwezige Engelsen blijkbaar heel raar voor een vrouw gevonden. Ongepast, zelfs. Ik stapte dus braaf in de machila, maar zodra we uit het zicht van Katunga en de Engelsen waren ging ik toch mooi zelf lopen. Het was zwaar, de weg was smal en slecht en liep steil omhoog, maar toch voelde het goed. De kinderen vonden het eerst prachtig in de machila, maar klauterden er al snel weer uit om te kunnen rennen en spelen. Heleen rende onvermoeibaar door, maar Karel klom na een half uur weer terug in de machila. Hij zei dat hij moe was. Zijn hoofd voelde gloeiendheid, maar dat vond ik niet raar in die enorme hitte. Pas toen hij begon te klagen over kou en begon te bibberen, werd ik wat ongerust. Maar de schrik sloeg me pas echt om het hart toen ik zag hoe Jan op Karel'tje reageerde. Ik zag een enorme angst in zijn ogen. Paniekerig doorzocht hij onze bagage op zoek naar zijn dokterstas en de medicijnen en kruiden, die hij uit Holland had meegenomen. Hij gaf Karel een halve tablet kinine en plakte een mosterdpleister op zijn bil. Gulzig dronk hij van het water dat Jan hem gaf.

Van de rest van de tocht kan ik me nauwelijks meer wat herinneren. Ik ging bij mijn mooie gave mannetje in de machila zitten. Stil lag hij in mijn armen, zijn hoofd tegen mijn borst, zijn duim in zijn mond en zijn favoriete houten dierenfiguurtje, een olifant, in zijn linkerkuistje geklemd. Zijn blonde haren waren nat van het zweet. Na elke haarspeldbocht werd het iets koeler, maar Karel voelde steeds warmer aan. Ook Jan was, met Heleen dicht tegen zich aan, in een machila gaan zitten. Ik durfde niet naar hem te kijken. Hij zag er asgrauw uit. Ik concentreerde me volledig op Karel. Ik kuste zijn bolletje en bleef tegen hem praten en liedjes zingen. Af en toe zong hij een paar woorden mee. Verder sprak niemand meer. Ook de dragers niet. Toen we vlak bij Blantyre waren, ging Karel ineens

wat rechterop zitten en wees hij naar een grote baviaan die aan de kant van de weg stond. ‘Heleen, kijk, aap,’ zei hij. Even hadden we weer hoop. Hij voelde wat koeler aan en wilde graag drinken. Jan dacht dat de kinine begon te werken en gaf hem nog een half tabletje. Maar een half uur daarna werd hij toch weer suffer. Bij aankomst in Blantyre was hij al niet meer aanspreekbaar en een paar uur later overleed hij. Onze prachtige, sprankelende, lieve zoon. Het was waarschijnlijk moeraskoorts.

O, wat zou ik graag terug in de tijd willen gaan. Dan bleven we gewoon in Holland. Dan gingen we niet meer op zoek naar avontuur. Jan zou dan toch gewoon bij zijn vader in de praktijk zijn gaan werken. Met zijn vader zou hij uiteindelijk wel hebben leren omgaan, en ik zou heus gewend zijn aan het leven als doktersvrouw en de bemoeienissen van mijn schoonmoeder. Het zou niet makkelijk zijn, maar dat zou ik er heel graag voor over hebben, want dan zou onze zoon er nog zijn. En dan zou Jan nog dezelfde Jan zijn met wie ik getrouwd was. Maar dat kan niet. Zelfs in mijn dromen gebeurt het niet.

Ondanks alles wil Jan trouwens niet terug naar Holland. En ik geloof dat ik dat nu ook niet meer wil. Niet zonder Karel. We moeten er hier iets van proberen te maken, we moeten door voor Heleen. Ook Jan doet daar zijn best voor, dat zie ik, maar voor mij is hij onbereikbaar. Sinds we op deze plek zijn, is hij wel iets rustiger geworden, hij slaapt ook beter. Het is ondanks alles fijn om weer een eigen plek te hebben. Na de eerste afschuwelijke weken met ons drieën op een kamer in het Mandala Boarding House, waar we tussen mensen van de African Lakes Company en andere nieuwkomers en reizigers verbleven, kregen we een eigen, gemeubileerd huisje op het terrein van het ziekenhuis. Maar nog steeds waren we daar altijd omringd door mensen; mensen kwamen dag en nacht naar ons huis om Jan te halen voor een spoedgeval. Hier is weer rust. Jans besluit om te stoppen als arts was wijs. Hij kon het niet meer, het deed hem te veel pijn. Dat hij zijn eigen zoon niet heeft kunnen redden, blijft voor hem onverteerbaar en in de kliniek werd hij er telkens mee geconfronteerd.

En nu heeft hij dus een stuk land met een klein huis gekocht. Ineens heeft hij weer plannen. Hij bestudeert koffie- en tabaksteelt, en maakt

tekeningen voor een nieuw te bouwen, groter huis. Hij is vaak op pad, maar mij betreft hij niet bij de plannen. Vroeger besprak hij alles met me, deelden we lief en leed. Nu deelt hij alleen maar méé. Ik geloof dat ik dat niet eens zo erg vind. Wat me werkelijk van streek maakt, is het gemis van zijn lijf tegen me aan, het samen lachen, elkaar strelen en vrijen. Heel af en toe hebben we nog gemeenschap, maar daarna is het gemis nog veel sterker, want het is niet meer hetzelfde. Ook hij voelt dat, denk ik.

Dit schrijven helpt me nog niet echt. Naïef om te denken ook. Na de dood van mijn ouders hielp het ook niet. Ik ga Heleen maar eens opzoeken. Voor haar ga ik door. Voor haar móét ik door, ik ben bang dat ik al te veel tekortgeschoten ben naar haar als moeder. Maar het gaat wel steeds beter, gelukkig, en Heleen helpt me daarbij. Zonder dat ze zich daar bewust van is natuurlijk, ze is nog maar vijf, maar ze maakt het makkelijker door haar levenslust en nieuwsgierigheid en door de liefde die ze me geeft. Ze is fantastisch.

Blantyre, 26 september 1901

Inmiddels is het bijna zes jaar geleden dat ik wat heb geschreven. Ineens had ik de behoefte om het weer op te pakken. Het gaat goed hier. HET GAAT GOED HIER. Ik heb een kwartier naar dit zinnetje zitten kijken. En het klopt. Het gáát goed hier. Het gaat heel goed met Heleen, het gaat goed met mij en het gaat best goed met Jan. Het verdriet is er, het is er elke dag en het zal ook nooit meer weggaan, maar het is niet meer zo allesoverheersend. Ik kijk nog steeds een paar keer per dag naar de foto van Karel en Heleen, die genomen is vlak voor ons vertrek uit Holland. Hij staat er zo schattig en ondeugend op. Ik kan het niet nalaten ernaar te kijken, maar het doet niet meer zo gruwelijk, ondraaglijk veel pijn.

Ik kan zelfs weer genieten van dingen, van ons huis bijvoorbeeld. Dat is heel mooi geworden. Het is van steen en is wit geschilderd. Het heeft een grote veranda over de gehele breedte. Drie slaapkamers hebben we. Jan heeft er heel hard aan gewerkt. Hij heeft vrijwel alles zelf gedaan met hulp van een heleboel inheemse mensen. Werkkrachten zijn gelukkig